

LÄSA

Läsförståelseutveckling för sfi

Kurs D

Till läraren

Läsförmåga handlar om avkodning, uttal, läshastighet och flyt, medan läsförståelse handlar om att söka information, läsa mellan raderna, reflektera över textinnehållet och kunna sammanfatta det. Målet för färdigheten läsa i kunskapskraven för kurs D är att eleven ska kunna förstå texter som förekommer i vardags-, samhälls-, studie- och arbetsliv:

Eleven läser och förstår enkla texter i informella och mer formella situationer i vardags-, samhälls-, studie- och arbetsliv. Eleven läser och förstår berättande, beskrivande, redogörande och argumenterande texter om bekanta ämnen, informerande texter, tabeller och diagram samt för enkla resonemang om informationen. Eleven läser och förstår tydliga instruktioner och föreskrifter. (SKOLFS 2017:91, kursplan reviderad 2022)

Lässtrategier är mentala processer som sker medvetet. Strategierna kan användas före, under och efter läsningen. Syftet med dessa är att man ska kunna tillgodogöra sig innehåll och budskap i en text. Strukturerad träning i att använda lässtrategier kan bidra till att läsaren så småningom automatiserar strategierna.

Elever ska kunna välja strategier utifrån uppgiftens art. Men för att de ska kunna göra det behövs det övning i att använda lässtrategier. I Skolverkets publikation *Kommentarsmaterial till kursplanen i kommunal vuxenutbildning i svenska för invandrare* (ISBN: 978-91-7559-535-1) framgår det att läraren ska planera ”olika läsrelaterade aktiviteter” (s. 9). Vidare sägs det att läsrelaterade aktiviteter ”syftar [...] till att väcka lust och intresse för texten samt skapa förutsättningar för eleven att både förstå textens innehåll och [...] utveckla det svenska språket”. Det betonas också att lärare och elever bör samtala om ”lässtrategier och hur de kan bidra i läsprocessen” (s. 9). I materialet ges även exempel på olika strategier:

Lässtrategierna kan variera beroende på vilken typ av text det handlar om och i vilket syfte den ska läsas. Det kan handla om att eleven drar nytta av grammatiska ledtrådar, förhåller sig till obekanta ord i texten eller uppmärksammar när förståelsen brister. Andra exempel på lässtrategier [...] är att sökläsa för att finna information eller att underlätta förståelsen genom att identifiera syftet med texten [...] dra slutsatser om texters huvudbudskap, uppmärksamma temporala eller kausala samband och göra förutsägelser om kommande innehåll i texter. (s. 9, 10)

Kommentarmaterialet lyfter dessutom fram vikten av att ”skapa tillfällen där eleverna tränar på att uppfatta och tyda betydelsebärande ord och sammanhang för att förstå talad eller skriven text”, till exempel ”att försöka uppfatta det väsentliga i en tidningsartikel med alltför komplext språk för färdighetsnivån” (s. 9, 10).

Elever som är ovana läsare har stor nytta av att träna upp lässtrategier. Men även andra elever har nytta av att arbeta systematiskt med texter. När en elev säger att hen läser mycket, behöver det inte innebära att hen läser olika typer av texter. Det kan vara så att erfarenheten begränsas till en viss sorts text, och att eleven därför har nytta av lässtrategier i mötet med nya texttyper. Även elever som redan är vana läsare kan utveckla sin läsförståelse genom att reflektera över vilka strategier de använder när de läser något på sitt modersmål eller på ett främmande språk. När de sedan använder sina strategier på ett mer medvetet sätt kan läsförståelsen på målspråket utvecklas i snabbare takt.

LÄSA D och lässtrategier

Läromedlet *LÄSA D – läsförståelseutveckling för sfi* innehåller olika typer av texter. Uppgifter och frågor är utformade så att eleverna får prova på olika sätt att läsa. Läromedlet är tematiskt uppbyggt och ämnena anknyter till olika situationer i en vuxens liv.

Läromedlets teman är

- Relationer och familjeliv
- Kropp och själ
- Studier och arbete
- Kultur och möten
- Medborgare och samhälle
- Klimat och miljö.

Den inledande texten i varje kapitel består av en tidningsartikel. Utifrån den får eleven prova åtta olika lässtrategier. Det innebär att eleven arbetar med en och samma text på flera sätt. Upplägget med en tidningsartikel återkommer i varje tema och läsförståelseträningen blir därmed cyklisk.

Eleven får träna på

- att dra nytta av ledtrådar
- att hjärnstorma
- att skaffa sig en överblick
- att ta reda på vad ord och uttryck betyder
- att läsa på olika sätt
- att leva sig in i ämnet
- att ha en dialog med texten
- att strukturera och sammanfatta innehållet.

Att dra nytta av ledtrådar

Reflekterandet över en text börjar redan före själva läsningen. En god läsare drar nytta av de ledtrådar som finns kring texten. Ledtrådarna ger en föraning om vad texten handlar om, samtidigt som de kan väcka nyfikenhet hos läsaren.

Texterna i **LÄSA D** kompletteras med till exempel foton, emojis och logotyper. Dessa ger ledtrådar om texters innehåll. Staplarna och färgerna i diagrammen fungerar också som visuella ledtrådar. Även bilder på en penna, ett block eller en mobiltelefon fungerar som ledtrådar, eftersom de ger läsaren information om vilket format en text har. Formatet kan ha relevans eftersom personliga anteckningar för eget bruk och sms-konversationer har skilda funktioner.

När eleven ska ta sig an längre texter blir ledtrådar extra viktigt. Inför läsningen av tidningsartikeln får eleven möjlighet att fundera över vilken information rubrik och bild ger om artikelns innehåll. Det är en fördel att prata om ledtrådar före läsningen. Om elever får möjlighet att samtala om förväntningarna på en text, får de en förståelse av innehållet. Efter läsningen kan man prata om hur väl förväntningarna stämde.

Om läraren har som rutin att låta eleverna samtala före läsning, vänjer de sig vid att dra nytta av ledtrådar. När de har provat denna strategi i helklass ett par gånger, kan man låta dem reflektera två

och två nästa gång de ska ta sig an en längre text. Man kan även be dem skriva ner några förväntningar, innan de sätter igång med läsningen av artikeln. Efter läsningen kan de få i uppgift att bocka av de förväntningar som visade sig stämma.

Att hjärnstorma

Att hjärnstorma är kravlöst och innebär också att det är tillåtet att gissa. Denna aktivitet hjälper läsaren att förbereda sig mentalt för läsningen. Läsaren får en chans att öppna dörren till ämnesområdet och textämnet får en möjlighet att landa.

När eleverna har läst ingressen till artikeln i **LÄSA D** får de stanna upp och samtala kring fem frågor, innan de läser vidare. Syftet är att tillsammans spåna, diskutera och associera, innan var och en fortsätter med resten av artikeln. Att låta eleverna hjärnstorma är ett effektivt sätt att förbereda dem för textämnet, eftersom det bygger upp ytterligare förväntningar på texten. Strategin kan leda till att eleverna blir mer uppmärksamma på innehållet under läsningen.

Att skaffa sig en överblick

Genom att läsa en text från början till slut skaffar man sig en uppfattning om innehållet i stort. En god läsare ser till att få en första överblick över innehållet innan hen fördjupar sig i texten. Hen lägger också märke till vilka ord och textstycken som man bör lägga extra vikt vid under omläsningen.

Tidningsartiklarna i **LÄSA D** tillhör de längsta texterna i övningsmaterialet. För att komma igenom en hel tidningsartikel kan eleven lägga ett papper eller en linjal under textraderna. Eleven flyttar ner pappret eller linjalen allteftersom hen läser vidare på nästa rad. Att föra en penna eller ett finger i textriktningen fungerar också bra. För en del elever kan det även vara till hjälp att forma läpparna efter orden under läsningen eller att läsa med låg röst. Då kan igenkänningen av ord öka.

I instruktionen till uppgiften uppmanas eleven att enbart stryka under ord och uttryck som är nya för hen under den första läsningen. När eleven är inställd på att ta reda på betydelsen av vissa begrepp lite senare, blir det lättare för hen att komma vidare i texten. Betydelsen av en del ord och uttryck kan klarna under

läsningens gång. Men eleven bör räkna med att läsa om artikeln en eller flera gånger, för att få mer kontroll över händelseförlopp och detaljer, innan hen påbörjar de resterande uppgifterna som hör till artikeln.

Att ta reda på vad ord och uttryck betyder

Att förstå vad ord och uttryck betyder är avgörande för att kunna förstå detaljerna i en text. En god läsare ser till begreppets kontext, funderar på om begreppet påminner om något annat ord eller uttryck eller tar hjälp av grammatiken för att se vilken ordklass ett ord tillhör, när det dyker upp i en text. Vid behov använder läsaren lexikon eller ber någon förklara betydelsen.

Texterna i **LÄSA D** syftar till att göra elevens ordförråd mer nyanserat inom domänerna vardagsliv, samhällsliv, studieliv och arbetsliv. I en av uppgifterna som hör till tidningsartikeln ligger fokus på ordbildning. Då kan uppgiften vara att bilda substantiv av några utvalda verb eller att bilda adjektiv av några utvalda substantiv.

I en annan uppgift, som också hör till tidningsartikeln, finns utvalda meningar med idiomatiska uttryck och fasta fraser. Eleverna uppmanas då att diskutera innebörden i dessa. Uttrycket eller frasen är inte lösryckt utan står i en hel sats, för att underlätta för dem. De har också möjlighet att gå tillbaka till ursprungstexten, i detta fall tidningsartikeln som satsen är tagen ur, för att se uttrycket eller frasen i ett större sammanhang.

Det bör poängteras att de utvalda orden och uttrycken inte är de enda betydelsebärande elementen i artikeln. Det finns troligen fler begrepp som eleven behöver förstå för att kunna tillgodogöra sig hela innehållet. Därför finns det även en uppgift där varje elev skriver en egen ordlista med de ord och uttryck som är nya för just honom eller henne. Då kan lexikon vara till hjälp, men man ska också vara medveten om att lexikon har sina begränsningar. Det är bra om man som lärare uppmanar eleverna att försöka komma fram till ett begrepps betydelse på något av de andra sätten, innan de tar hjälp av lexikon. På så sätt blir de mer kreativa i sin problemlösning. Det är en fördel om man sedan tar upp några av orden och uttrycken gemensamt i klassrummet, eftersom innebörden i ett och samma begrepp kan variera beroende på sammanhanget.

För att befästa det nya ordförrådet finns det sedan en uppgift där eleverna skriver egna meningar med de ord och uttryck som de har plockat ut. Då minns de ofta orden bättre och läsningen kan gå smidigare nästa gång de ska ta sig igenom en text inom samma ämnesområde. Elever som är i behov av stöd kan göra denna uppgift tillsammans med läraren.

Att läsa på olika sätt

Olika typer av frågor ställer olika krav på läsningen. En god läsare använder sig av sökläsning eller djupläsning beroende på frågans art.

Uppgifterna till texterna i **LÄSA D** har olika typer av frågeställningar. En del svar finns direkt i texten och då är sökläsning tillräckligt. Det gäller till exempel uppgifter i tabeller, diagram och annan kortfattad information. Eleven behöver inte läsa igenom allt för att hitta svaret. Det räcker med att titta i rätt kolumn i en tabell, sikta in sig på en av delarna i ett diagram, söka efter rätt kontaktuppgifter i en annons eller leta efter en viss tidsangivelse i ett programblad. I några uppgifter krävs det en matematisk uträkning, utifrån den information som finns, för att få fram det rätta svaret.

Andra uppgifter i **LÄSA D** kräver att eleven använder sig av djupläsning för att lösa en uppgift. Det gäller till exempel de påståenden som hör till tidningsartikeln. Uppgiften innebär att man utifrån ett flertal påståenden väljer ut de fyra som stämmer med artikelns innehåll. Då är det viktigt att eleven tar sig tid att läsa på djupet, genom att läsa om vissa textstycken och ibland hela texten, för att exempelvis förstå vilka processer som är avslutade, vilka processer som pågår just nu eller vem som har gjort vad. Eleven kan därför ha nytta av att uppmärksamma vilket tempus som används i ett påstående eller fundera över vilka andra personer som nämns i texten utöver huvudpersonen, innan hen återvänder till artikeln för att läsa med nya ögon. Eleven kan också fundera kring orsaken till eller konsekvensen av de händelser och beslut som beskrivs i artikeln, innan hen går tillbaka till artikeln.

Variationen av frågeställningar i **LÄSA D** gör att eleverna får prova på olika typer av läsning. Det är bra att prata med dem om hur de ska disponera sin tid när de arbetar med läsuppgifter, så att de lägger mer tid och energi på frågeställningar som kräver djupläsning

och arbetar mer effektivt med uppgiftstyper som endast kräver sökläsning.

Att leva sig in i texten

En god läsare försöker leva sig in i texten. Inlevelse gör läsningen intressant och lustfylld. Det bidrar också till att man kan skapa sig en bild av innehållet, vilket gör att man hänger med bättre i handlingen.

Tidningsartiklarna i **LÄSA D** handlar om personer som har tagit ett avgörande beslut i sitt liv. Tanken med ett innehåll som sticker ut är att skapa ett engagemang hos eleverna under läsningen. Till samtliga tidningsartiklar finns det en uppgift som inbjuder eleven till att leva sig in i ämnet. Frågan kan handla om varför människor väljer att göra som vissa personer i artikeln, vad som krävs i en viss situation eller vad som är mest fördelaktigt i en viss samhällsfråga. Några exempel på sådana frågeställningar är ”Varför tror du att folk väljer att köpa begagnat?”, ”Vad tycker du kännetecknar en vardagshjälte?” och ”Vad tror du är den snabbaste vägen till jobb?”. Till varje fråga finns det tre svarsalternativ och varje alternativ är ett möjligt svar. Svaret beror på hur varje elev tolkar textinnehållet och det viktiga är att eleven kan motivera sitt svar.

Inlevelseförmåga leder ofta till att man som läsare får syn på fler detaljer i texten. Dessa detaljer kan man använda som stöd, när man motiverar sin tolkning av texten eller drar slutsatser av textämnet. Inlevelse i text har man nytta av i fortsatta studier, till exempel när det gäller läsning av skönlitteratur.

Att ha en dialog med texten

Textkopplingar är till stor del beroende av läsarens erfarenheter och förkunskaper. Kopplingarna kan bestå i att dra paralleller mellan textinnehållet och sig själv eller mellan textinnehållet och annan information som man redan känner till. Det är värdefullt eftersom vår föreställningsvärld blir mer nyanserad ju fler perspektiv vi får på ett ämne. Den bild man har av sig själv eller av något kan antingen bekräftas eller förändras av det man läser.

Koncentrationen på avkodning och uttal, samt fokus på att så snabbt som möjligt lösa tillhörande uppgifter, kan ibland leda till att elever missar att göra textkopplingar. Andra kanske känner att

de saknar referensramar till ämnet. I båda fallen kan retoriska frågor vid sidan om texten vara till hjälp. Vid sidan om tidningsartiklarna i **LÄSA D** finns små rutor med frågor som vänder sig direkt till eleven. Frågorna är formulerade på ett sätt som gör att alla läsare kan besvara dem och komma i dialog med texten. Retoriska frågor kan bidra till att eleven använder den egna referensramen eller kunskapsbanken som ett bollplank, för att reflektera över textinnehållet.

Att strukturera och sammanfatta innehållet

Att sammanfatta en text innebär att man väljer ut det viktigaste innehållet eller de viktigaste händelserna samt relevanta detaljer. Man återger även innehållet kronologiskt, uttrycker sig med egna ord och använder textens nyckelord. Att plocka ut det mest väsentliga ur en text är även en typ av studieteknik. Man sparar tid när man kan repetera genom att läsa en sammanfattning istället för hela ursprungstexten. Dessutom minns man innehållet bättre när man har processat texten genom att sammanfatta den.

I **LÄSA D** får eleven både strukturera textinnehållet och sammanfatta det. Detta görs i den sista uppgiften som hör till artikeln. Då sätter eleven in utvalda nyckelord på rätt plats i en tankekarta. Därefter använder hen tankekartan för att sammanfatta artikelns innehåll muntligt för en kamrat.

Andra typer av uppgifter i **LÄSA D** går ut på att eleverna ska träna upp sin förmåga att se samband. Exempel på sådana uppgifter är att sätta in rätt ord på rätt plats i en text, para ihop frågor och svar, para ihop delar av meningar och para ihop korta textstycken med rubriker.

Materialet syftar till att eleven ska få ett språk som är användbart i både informella och formella sammanhang. Här är det tematiska upplägget en fördel, eftersom det både vidgar och fördjupar ordförrådet i de fyra domänerna vardagsliv, samhällsliv, studieliv och arbetsliv.

Övningsmaterialet ger även eleven en god förberedelse inför det nationella provet i läsförståelse.

LÄSA D är utformat för att passa skrivuppgifterna i det genrepedagogiska läromedlet **SKRIVA D**. Man kan med fördel arbeta med utvalda läsuppgifter före skrivandet. Då får eleverna möjlighet att bygga upp ett relevant ordförråd inför den kommande skrivuppgiften samtidigt som de får en god insikt i skrivämnet.

Författarna

LÄSA

Läsförståelseutveckling för sfi

D

1
Relationer och familjeliv

2
Kropp och själ

3
Studier och arbete

Helena Bogren & Susanne Södergren

LÄSA

Läsförståelseutveckling för sfi

D

4
Kultur och möten

5
Medborgare och samhälle

6
Klimat och miljö

Helena Bogren & Susanne Södergren